

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Пушкарьової Тамари Олексіївни про дисертацію
(представлену у вигляді монографії) Онопрієнко Оксани Володимирівни
«Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання
навчальних досягнень молодших школярів», подану до спеціалізованої
вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Ступінь актуальності обраної теми

Виконане дослідження беззаперечно затребуване сьогоденням і є відповіддю на виклики часу. В умовах упровадження Концепції реформування освіти «Нова українська школа» і побудованого на її засадах Державного стандарту початкової освіти, спрямованого на реалізацію компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів, у край необхідним є вивчення поступу кожної дитини в її розвитку та в навчанні. Неабияке місце в цьому процесі посідає контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Нині цілком очевидно є суперечність між об'єктивною потребою в проведенні неперервного дослідження динаміки та рівня навчальних досягнень молодших школярів і браком упорядкованих теоретичних засад і методики системної організації цього процесу. Зважаючи на викладене вище, дослідження Онопрієнко Оксани Володимирівни «Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів» є актуальним і своєчасним.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій О. В. Онопрієнко дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази, яке здійснила здобувачка, дали їй змогу достатньо переконливо висвітлити дидактичні засади досліджуваної проблеми;

розкрити наукові підходи й розвинути сучасне сприймання змісту понять «освіченість випускника початкової школи»; «досвід діяльності молодшого школяра»; «навчальні досягнення молодших школярів». Останнє авторка потрактує в такій редакції: «сукупна характеристика здобувача освіти, що засвідчує об'єктивні результати його навчальної діяльності і суб'єктивні надбання особистості» (стор. 19 монографії).

Визначено загальні властивості навчальних досягнень, зокрема такі: придатність для вимірювання, ранжування й оцінювання; залежність від особистісних рис суб'єкта навчання; обумовленість мірою сформованості, етапом діяльності, на якому фіксується результат; позитивний прояв навчальних здобутків; комплексний характер; доступність результатів для дослідження на завершальній стадії певного етапу процесу навчання; прогнозованість.

Здійснено аналіз категорії компетентнісних результатів навчання молодших школярів в дидактичному й психологічному ключах – як інтегрований результат засвоєння запроектованої системи знань, способів діяльності, уміння виявляти ціннісні ставлення, характеристики і ступінь оволодіння якими розрізняються залежно від етапу засвоєння певної частини соціального досвіду, трансформованого в змісті навчального предмета; особистісні якості, що позначається на здатності самостійно діяти в навчальних і життєвих обставинах на основі сформованого досвіду. Узагальнено сутнісні ознаки ключових компетентностей як пріоритетних у реалізації Державного стандарту початкової освіти: поліфункціональність; міждисциплінарність; багатокomпонентність; спрямованість на розвиток критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції, поєднання особистісного і соціального досвіду; ситуативність виявлення. Визначено перелік характеристик предметних компетентностей молодшого школяра в таких аспектах: мотиваційному, що охоплює цілі – результати, на досягнення яких спрямована діяльність, і мотиви, які спонукають до діяльності; когнітивному, який виявляється у володінні учнями предметним змістом; операційно-діяльнісному, представленому досвідом застосування знань, умінь і навичок; рефлексивному, вираженому здатністю учня здійснювати самоконтроль,

самоаналіз і самооцінювання власної діяльності. Зазначені характеристики відображають структуру й водночас критерії сформованості предметних компетентностей.

Результати теоретичного дослідження дали авторці підстави заперечити твердження про винятковість компетентностей як кінцевого результату початкової школи. Аргументовано висновок про те, що результативний складник початкової освіти являє собою ширше поняття, яке охоплює низку компонентів змісту освіти (знання, уміння, навички ціннісні ставлення та інші характеристики), що є передумовою функціональної грамотності особи та її компетентності.

Здійснений О. В. Онопрієнко системний аналіз наукових джерел і практичного досвіду дав змогу уточнити базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість. За результатами аналізу визначено змістовий діапазон навчальних досягнень учнів початкової школи в контексті сучасного освітнього світогляду; з'ясовано, які компоненти освітнього процесу суттєві для формування навчальних досягнень у компетентнісному вимірі: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних дитині для успішної самореалізації в суспільстві; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби дитини в освітньому процесі, дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності.

Обґрунтовано дидактичні принципи, які забезпечують визначення змісту навчання як ресурсу формування обов'язкових і очікуваних результатів початкової освіти: науковості та послідовності, що відповідає логіці розвитку теоретичного мислення учнів; системності й систематичності в побудові предметного змісту; наступності й послідовності в розгортанні змісту як у межах одного року навчання, так і впродовж всього шкільного періоду; взаємозв'язку змістового й процесуального аспектів навчання, що виявляється в урахуванні всіх основних видів людської діяльності, відображених у предметах або курсах навчального плану; структурної єдності змісту на різних рівнях його формування, що передбачає рівнозначність і пропорційність навчальних компонентів; посиленості, яка позначається на об'єктивній складності та суб'єктивній трудності змісту,

зумовленій віковими можливостями учнів; практичної й особистісної цінності для загальнокультурного, наукового, технологічного розвитку особистості, для життєдіяльності дитини; індивідуалізації і диференціації навчання.

Застосування комплексу теоретичних та емпіричних методів наукового дослідження дало змогу визначити методологічні підстави для обґрунтування і розроблення дидактико-методичних ресурсів формування нормативно визначених результатів навчання, створення системи вимірників навчальних досягнень учнів початкової школи.

Не викликають сумніву висновки, викладені у дисертації, представленій у вигляді монографії, оскільки вони були опрацьовані з урахуванням вимог компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів до вирішення проблеми дослідження.

Загалом рецензована наукова праця відтворює цілісну картину дидактико-методичного супроводу контрольної-оцінювальної діяльності у початковій школі. Вона виконана на належному науковому рівні. Ступінь апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю О. В. Онопрієнко в науково-практичних конференціях різного рівня, літніх школах, курсах для учителів початкової школи.

Найбільш істотні наукові та практичні результати, що містяться в дисертації

Достовірність і новизна результатів проведеного дослідження забезпечені методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу різноманітних методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, оптимальною тривалістю дослідної роботи, об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Рецензована дисертація містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані авторкою результати розв'язують низку важливих дидактичних, методичних і практичних завдань.

Найбільш вагомими результатами дисертаційного дослідження О. В. Онопрієнко, що складають його наукову новизну, ми вважаємо, передусім, такі:

- теоретичне обґрунтування й розроблення концептуальних положень, що стосуються вимірювання навчальних досягнень молодших школярів, на основі яких створено і впроваджено в масову практику дидактико-методичний супровід оцінювання результатів навчання на засадах компетентнісного підходу;

- виділені дидактичні принципи, які забезпечують визначення навчального змісту як ресурсу формування обов'язкових і очікуваних результатів початкової освіти на компетентнісних засадах; виокремлені й схарактеризовані види та функції контрольної-оцінювальної діяльності вчителя початкової школи в контексті впровадження компетентнісно орієнтованої освіти; обґрунтовані концептуальні ідеї формувального оцінювання;

- визначений змістовий діапазон навчальних досягнень учнів початкової школи в контексті нової освітньої парадигми;

- розроблений перелік об'єктів контролю й оцінювання результатів навчання у Новій українській школі;

- узагальнене поняття суб'єктних надбань особистості учня, яке є суттєвим для сучасних підходів щодо інтерпретації навчальних досягнень; розроблені показники вимірювання особистісних характеристик навчальних досягнень;

- обґрунтована функціональна залежність контрольної-оцінювальної діяльності від пріоритетних цілей навчання;

- розроблене змістове наповнення та організаційне забезпечення реалізації функцій контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів у межах системи уроків у взаємозв'язку з логікою розгортання процесу навчання та особливостями змісту й перебігу його етапів;

- розроблені дидактико-методичні вимоги до створення діагностувальних завдань для формувального та підсумкового оцінювання результатів навчання з різних освітніх галузей на основі їх провідних цілей.

Завдяки дослідженню О. В. Онопрієнко подальшого розвитку набули наукові позиції щодо сутнісних ознак дидактичних категорій: «навчальні досягнення

молодших школярів»; «освіченість випускника початкової школи»; «досвід діяльності молодшого школяра»; «критерії оцінювання; навчальність учнів початкової школи».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено й упроваджено в масову практику технологічні процедури створення інструментарію оцінювання навчальних досягнень учнів; підготовлено й апробовано ресурсне забезпечення для дидактико-методичного супроводу контрольної-оцінювальної діяльності в Новій українській школі, що охоплює методику конструювання інструментарію для різних контрольних-оцінювальних процедур на компетентнісних засадах. Результати дослідження використані у процесі розроблення двох поколінь державних стандартів початкової освіти, під час створення типових освітніх та навчальних програм для початкової школи; у розробленні критеріїв оцінювання навчальних досягнень; у підготовці й проведенні загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти; під час розроблення і проведення курсів підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів закладів загальної середньої освіти, працівників методичних служб. Дидактико-методичні напрацювання за темою дослідження реалізовані в підручниках з математики для 1 – 4 класів закладів загальної середньої освіти, виданих за державним замовленням, в навчальних і методичних посібниках.

Достовірність результатів не викликає сумнівів, вона забезпечена комплексною дослідною методологією, усебічною апробацією здобутків та їх практичним упровадженням.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях

Основні науково-теоретичні положення й результати дослідження О. В. Онопрієнко висвітлено в 76 працях: в 1 одноосібній монографії, у розділах до 3-х колективних монографій, 1 методичному посібнику; у 5 підручниках і 2 навчально-методичних посібниках (з грифом МОН України); 22 навчальних посібниках (з грифом МОН України); 17 статтях у наукових фахових виданнях України, 5 статтях

у зарубіжних періодичних виданнях із педагогіки, 6 статтях у науково-методичних виданнях; 34 публікаціях у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура, зміст, результати дослідження, загальні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і відображають основні положення дисертації. Основний текст дисертації (монографії) представлено у вступі, чотирьох розділах і висновках. Наукова праця проілюстрована додатками. Роботу доповнює словник термінів і понять.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У розділі 1, присвяченому теоретичному аналізу сутності провідних понять з проблеми дослідження надається усебічна характеристика ряду дидактичних категорій, пов'язаних із змістом освіти. Однак, на нашу думкою, авторка оминула увагою поняття «спільні для всіх компетентностей уміння», яке увійшло в термінологічне поле Державного стандарту початкової освіти 2018 року.
2. Характеризуючи зміст початкової освіти як першооснову визначення об'єктів контролю, а також у розкритті функцій, форм і методів контрольно-оцінювальної діяльності, авторка часто переключається з контексту Державного стандарту 2011 року на стандарт, затверджений у 2018 році (зі змінами в 2019 р.). Виникає сумнів щодо доцільності детального розгляду попереднього нормативу, тоді як більш актуальним для дидактики початкової освіти видаються положення документа, в полі якого наразі функціонує Нова українська школа.
3. До переваг представленої роботи належить чільна увага до визначення не лише власне навчальних, а й особистісних досягнень молодших школярів, які подаються через характеристики їхньої навчальної активності, міжособистісної взаємодії, поведінкових реакцій. У підрозділі 1.3

розкриваються підходи до укладання таких характеристик у свідоцтві досягнень учнів 1 класу, а в підрозділі 3.2 обґрунтовуються показники для виявлення рівнів сформованості зазначених характеристик. Переконані, що робота виграла б, якби аналогічні кроки були здійснені щодо розроблення критеріїв і показників особистісних досягнень учнів 2, 3 і 4 класів.

4. У теоретичній частині дисертації авторка визначає і характеризує поняття «навчальність», а потім послуговується ним у презентації методичного й практичного доробку, що стосується вхідного діагностування. На нашу думку, термін «навчальність» потребує уточнення.

5. Відзначаючи фундаментальність дисертаційної роботи О. В. Онопрієнко, вважаємо слушним зауважити, що структура роботи видається надто ущільненою. На нашу думку, у таких громіздких параграфах, як 1.1, 1.2, 1.3, 3.2, 3.3, доцільно було б виділити підпункти з огляду на логічно завершений виклад матеріалу.

Висловлені зауваження не знижують цілком позитивного враження від дисертаційної праці у вигляді монографії, вони є приводом для наукової дискусії.

Загальний висновок

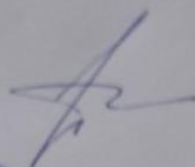
Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Оксани Володимирівни Онопрієнко «Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів» є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке володіє науковою новизною, теоретичним та практичним значенням. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання з теорії навчання.

Актуальність, наукова новизна і практична значущість дослідження дає підстави для висновку, що дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами, внесеними

постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656; його авторка – Оксана Володимирівна Онопрієнко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук із спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
начальник відділу проектної діяльності
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»

Т. О. Пушкарьова

Тігітте Пушкарьова м.д. завідувач
Начальник відділу науки в ФІС І.В. Косар

